Exekuzio-txostena

Euskadin gertatutako tortura eta tratu txarrak ikertzeko proiektua (1960-2014)

Ikerketaren zuzendaritza:

Francisco Etxeberria
Medikuntzan doktorea. Lege eta Auzitegi Medikuntzan mediku espezialista. Euskal Herriko Unibertsitateko irakasle titularra

Carlos Martín Beristain
Medikuntzan doktorea. Osasunaren Psikologian mediku espezialista

Laura Pego
Zuzenbidean Doktorea. Kriminologian masterra. Kriminologiaren Euskal Institutuko ikertzailea

KRIMINOLOGIAREN EUSKAL INSTITUTUA
INSTITUTO VASCO DE CRIMINOLOGÍA

2017ko abendua

Giza Eskubide, Bizikidetza eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiaren **enkarguz egina**

eman ta zabal zazu
Universidad del País Vasco Euskal Herriko Unibertsitatea
NAZIOARTEKO BIKAINTASUN CAMPUSA
CAMPUS DE EXCELENCIA INTERNACIONAL

EUSKO JAURLARITZA GOBIERNO VASCO
LEHENDAKARITZA
Giza Eskubide, Bizikidetza eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia
PRESIDENCIA
Secretaría General de Derechos Humanos, Convivencia y Cooperación

A) Proiektua: Eusko Jaurlaritzaren Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren ekimena

Ikerketa-proiektu hau 2014ean eskatu zion Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak UPV/EHU-ko Instituto Vasco de Criminología - Kriminologiaren Euskal Institutuari eta Eusko Jaurlaritzaren ***2013-2016 aldirako Bake eta Bizikidetza Plana. Gizartea helburu*** txostenaren 6.ekimenaren parte da.

Proposamenean esaten den bezala "*lTortura giza eskubideen urraketen artean gaitzesgarriena da. Fenomeno hori gerta daiteke, zeren atxilotuekiko tratuak gertatzen diren tokiak eta atxilotze-aldia kontrolpetik at gera baitaitezke. Opakutasunak zigorgabetasun-egoerak sortzen ditu eta zigorgabetasunak, aldi berean, horrelako praktiketarako egoera ezin hobeak. Tortura gertatzen den susmo zentzuduna izate hutsak zalantza hori argitzera bultzatu beharko luke giza eskubideekin eta demokraziaren balioekin konprometitua dagoen pertsona edo erakunde oro, baita fenomeno hori ez gertatzeko hartu beharreko neurriak hartzera ere. Tortura gertatzeko aukera dagoela detektatzeak eta horri erantzuteak ez ditu sistema demokratikoa eta polizia-kidegoak ahultzen; aitzitik, haien legitimitatea eta sistema demokratikoarekiko konpromisoa areagotzen du». Geroago, hau dio: «Administrazioaren betebehar etiko, politiko eta legezkoa da herritarrei segurtasunez bermatzea atxilotuei ematen zaien tratuan giza eskubideak errespetatzen direla eta, nolanahi ere, fenomeno hori ez gertatzeko eta, gertatuz gero, detektatu eta zuzentzeko beharrezkoak diren neurriak hartzen direla".*

Denbora luzez jasotako informazio ugari eta azken urteotan izaera ofiziala duten zenbait txosten hartu dira abiapuntu bezala, besteak beste:

- "Indarkeria politikoaren ondorioz izandako giza eskubideen urraketen biktimak" (2008), Eusko Jaurlaritzaren Giza Eskubideen Zuzendariarena.
- "2000tik 2008ra bitarte Euskadin inkomunikatutako atxilotuei eragindako torturei buruzko dokumentazioa: Ikuspegi zientifikotik heltzea" (2009), Jon Mirena Landa, Eusko Jaurlaritzaren Giza Eskubideen Zuzendariarena.
- "Euskal kasuan gertaturiko giza eskubideen urraketei buruzko oinarrizko txostena (1960-2013)" Manuela Carmena, Jon Mirena Landa, Ramón Múgica eta Juan Mª Uriartek egina (2013) Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren enkarguz egina.
- "Balorazio Batzordearen txostena, Euskal Autonomia Erkidegoan 1960tik 1978ra bitartean motibazio politikoko testuinguruan gertatutako giza eskubideen urraketei eta bestelako sufrimendu bidegabeei buruzkoa" Eusko Jaurlaritzaren Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzak aboian jarritakoa eta bere emaitzak "Ahanzturatik ateratzen" (2017) liburuan kaleratuak.

B) Helburuak: errolda prestatzea eta sinesgarritasuna baloratzea

Tortura eta tratu txarrak aztertzeaz arduratzen diren nazioarteko erakunde adituak Europako Kontseiluko CPT Torturaren Prebentziorako Batzordea, Nazio Batuen Torturaren aurkako Batzordea eta bere Errelatore Berezia, eta baita Amnesty International edo Human Right Watch bezalako Gobernuz Kanpoko Erakundeak, besteak beste, beren txostenetan behin eta berriz adierazi dute, euren artean bat eginez, beren kezka Espainian torturaren gertakaria ezin delako gainditutzat hartu edo bere izatea ezin delako murriztu huts-hutsean kasuistikara, soilik bigarren mailakoa edo esporadikoa dena.

Ikerketa honen helburu nagusiak honakoak dira:

- Torturaren gertakariaren errealitate onjektibora hurbilduko gaituen azterketa zientifiko bat egitea gure testuinguruan aurrekariak bilduz eta 1960 eta 2014 urteen arteko errolda bat eginez.
- Azterketa honen ondorioak kontuan hartuz, beharrezkoak eta onargarriak izango diren errekonozimendurako, erreparaziorako eta prebentziorako neurriak proposatzea.

Horretarako, laburbilduta ondorengo gaiak jorratzen dituen aurkibide bat jarraituz garatu da ikerketa:

- Definizioak eta eremu kontzeptuala.
- Adituen froga medikua tratu txarrei eta torturari dagokionez: kokatze forentsea.

- Metodologia: garatutako ekintzak.
- Kasuen estatistika-azterketak: emaitzak.
- Kasu adierazgarrien azterketa koalitatiboa biktimen esperientzia humanoa, pairatutako ondorioak, jasotako erantzun sozialak eta instituzionalak eta biktimen bizitzetan izan duen eragina ezagutzeko.
- Ondorioak eta gomendioak.

Sinesgarritasunari dagokionez, eta NNBBen gomedioak jarraituz, tortura alegazioen 202 kasuen azterketa egituratua egin da Estanbuleko Protokoloaren bidez.

C) Ikerketa taldearen antolaera eta metodologia

UPV/EHUko Instituto Vasco de Criminología - Kriminologiaren Euskal Institutuaren baitan talde disciplina anitzeko taldea eratu zen Zuzenbidea, Psikologia, Kriminologia, Auzitegi Medikuntza eta Informatika arloetan tituludunez osatutako 55 profesionalek osatuta. Horrekin batera, tale honek nazioarteko hiru behatzaileekin harreman zuzena izan du Elisabeth Lira Doktorea (psikologoa, Comisión Valech batzordeko kidea, Txile); Helena Solà Doktorea (jurista, Torturaren Aurkako Munduko Erakundea, Suitza); eta Nuno Viera Doktorea (auzitegi-medikua, Legezko Medikuntzaren Europako Kontseiluaren presidentea).

D) Erroldaren emaitzak: estatistika-datuak

- 1960tik gaur arte tortura eta tratu txarrei buruzko etengabeko kezka egon da, inkomunikazio-erregimeneko kasuetan, batez ere. Milaka herritarrek salatu dute publikoki eta/edo judizialki tratu txarrak eta/edo torturak pairatu dituztela poliziako funtzionario publikoen eskutik, garai historiko ezberdinetan zehar eta tratu txar horiek askotariko larritasun-mailatakoak dira.
- Egin dugun azterlanean polizia-kidegoetako funtzionario publikoek eragindako tratu txarrak eta/edo tortura pairatu dutela modu publikoan eta/edo judizialean salatu duten 4.113 pertsona biltzen dituen errolda osatu dugu (% 17 emakumeak eta % 83 gizonak). Pertsona horietako % 17k behin baino gehiagotan pairatu dituzte; beraz, 3.415 pertsonak salatu dute, guztira, tortura pairatu izana. Zifra horiek kaltetuen kopuruaren benetako dimentsioa baino txikiagoak dira; izan ere, diktadura garaian eta trantsizioaren lehen urteetan, 1978ra arte, 1.081 soilik erregistratu ditugu (erregistratutako guztien % 26,4), baina garai hartan tortura oso ohikoa zen, eta dimentsio askoz ere handiagoa izan zuen. Bestalde, kontuan izan behar da badaudela beste pertsona batzuen erregistroak ere, baina ezinezkoa izan zen haiekin harremanetan jartzea, salaketa berresteko garaian ez zuten konfiantzarik izan, edo gertatutakoa ahazten eta atzean uzten ere ahalegindu ziren zenbait kasutan, eta beste kasu batzuetan, berriz, ez zegoen ezta erregistrorik ere. Salaketa horien bilakaera historikoak adierazten du behera egin dutela pixkanaka 2004tik aurrera, eta 2015ean eta 2016an ez dugu erregistratutako kasurik. Grafikoak kasu guztien multzoa adierazten du, bai jasotako salaketak, bai salatzaileek azterlan honetarako berariaz berretsitako salaketak, bai Istanbulgo Protokoloari buruzko kasuak.

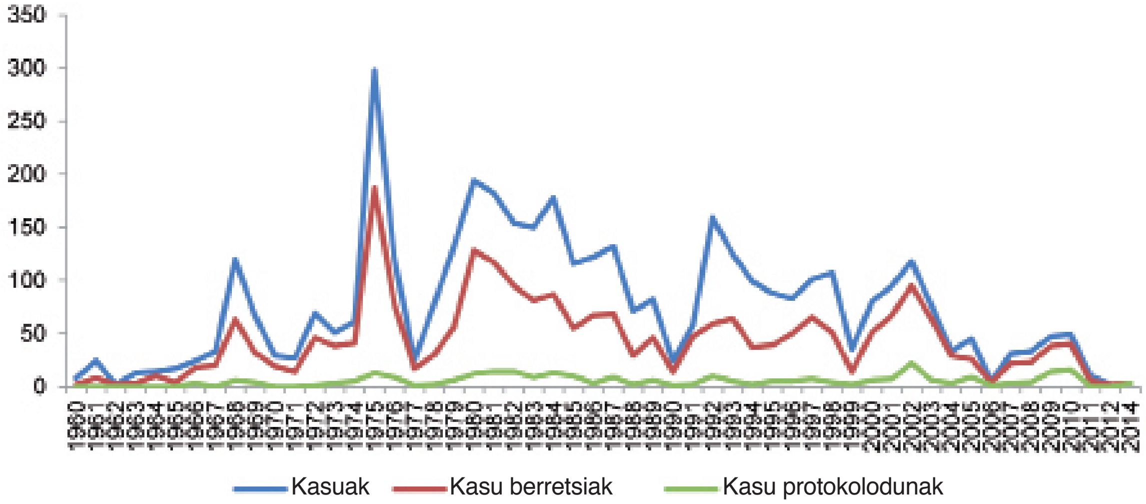

Azterlan honetan kontuan hartutako kasuen banaketaren adierazpen grafikoa: salatutako kasuen kopurua, kaltetuek berretsitako kasuen kopurua, Istanbulgo Protokoloko kasuen kopurua

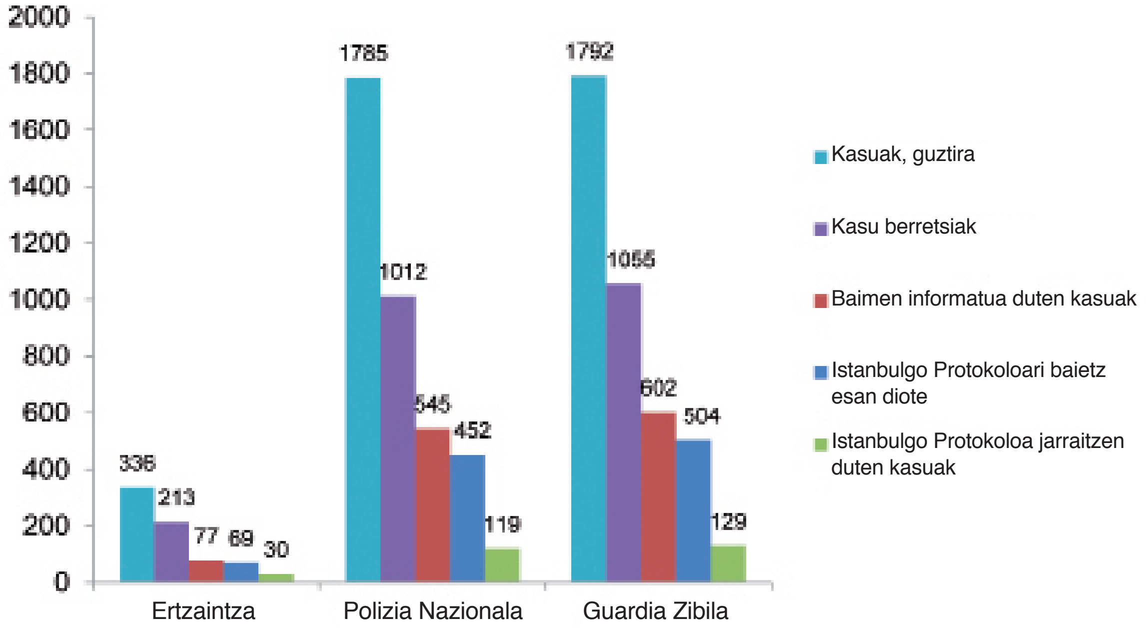

Polizia-kidegoak eskuratutako dokumentazioari buruzko informazioa: maiztasunak. Salatutako kasu guztien kopuruaren adierazpena, berretsitako kasuak, baimen informatua duten kasuak, Istanbulgo Protokoloa eskatutako kasuak, eta burututakoak

- Sortutako informazioa hiru esparru interesgarriren arabera hartu da kontuan, egitateak egiaztatzeko konbentzimendu-elementu nahikoak bermatze aldera; hau da, lekuko-froga, agiri-froga eta aditu-froga. Guztira, 26.113 dokumentutik gora aztertu dira. Dokumentazio hori tratu txar eta tortura kasuei buruzko artxibo handiena da. Berez, giza eskubideen urraketak, etorkizuneko erakunde-mekanismoen lana eta Euskadiko memoria kolektiboa ikertzeko dokumentazio izugarri garrantzitsua da.
- Ildo horretan, tortura eta tratu txarren biktimen zuzeneko 500 testigantza jaso zituen proiektuak, eta azterlan honek lehendik jasotako testigantzen dokumentazioarekin batera, 1.027 grabaziotik

gora bildu dira audioan eta bideoan azterlan honen bidez. Horrez gainera, azterketa bat egin zen, peritu-froga gisa, Nazio Batuen Istanbulgo Protokoloan (2000) oinarrituta, eta 202 pertsonari aplikatu zaie. Pertsona horien % 76 da 1978aren ondorengo garaikoa, zenbait aldi kontuan hartuta; % 20 diktadura garaikoa eta trantsizioaren lehen urteetakoa, eta % 4 bi garai horietan atxilotutako pertsonak dira.

- Azterlan honen zati diren azterketa kualitatibo zein legalean jasota daude probintzia-auzitegiek eta Auzitegi Gorenak emandako epaiak, 1979-1992 bitartean gertatutako kasuetan kondena irmoak ezarri dituztenak. Kasu horietan frogatu zen Poliziak zein Guardia Zibilak tortura ikaragarriak eragin zizkietela atxilotuei, atxiloketa-zentroetan bertan. Guztira, 20 epai irmo eman ditu Auzitegi Gorenak: 9 kondena-epai ezarri dizkio Polizia Nazionalari eta 11 Guardia Zibilari. Guztira, 49 funtzionario (emakume bat eta 48 gizon) kondenatu ditu, inkomunikazio-erregimenean zeuden 31 pertsonaren aurka (4 emakume eta 27 gizon) egin zutenagatik. Auzitegi horiek ez diote kondenarik ezarri Ertzaintzari.

Egitateak	Biktimak	Probintzia Auzitegia	Auzitegi Gorena	Poliziakidegoa	Kondenatuen kopurua
1979	Xabier Onaindia	Bilbo 83 / 03 / 29	85 / 06 / 19	PN	2
1980	Josu Torre	Bilbo 87 / 07 / 20	90 / 04 / 23	GZ	3
1980	Juan José Cazalis	Donostia 84 / 05/ 26	87 / 03 / 27	GZ	1
1980	Juan José Larrinaga Roberto Zabala Ernesto Alberdi Fernando Irakulis Juan Luis Irakulis Agustín Gisasola Juan A. Urrutia	Bilbo 01 / 07 / 24	03 / 11 / 19	GZ	2
1981	Joxe Arregi	Madril 85 / 09 / 13	89 / 09 / 25	PN	2
1981	Tomás Linaza	Bilbo 90 / 11 / 16 98 / 07 / 28	93 / 12 / 16 98 / 12 / 11	GZ	2
1981	Mikel Ruiz	Bilbo 95 / 04 / 18	97 / 07 / 17	PN	2
1982	Juana Goikoetxea	Donostia 87 / 07 / 15	(Autoa 91 / 04 / 04) 92 / 01 / 30	GZ	5
1982	Ana Ereño	Bilbo 97 / 11 / 28	99 / 01 / 25	PN	5
1982	Juan Carlos Garmendia	Donostia 93 / 09 / 28 94 / 11 / 02	94 / 06 / 20 95 / 11 / 20	GZ	3
1982	Enrique Erregerena	Madril 97 / 01 / 21	98 / 07 / 03	PN	4

1983	Jokin Olano	Donostia 92 /09 / 22	94 / 02 / 01	GZ	5
1983	Jose Mari Olarra Lucio Olarra Víctor Olarra Ignacio Olaetxea	Donostia 86 /11 / 21	90 / 02 / 24	GZ	1
1983	Iker Eguskizaga	Bilbo 95 /04 / 05	97 / 03 / 18	PN	2
1983	Javier Fernández	Bilbo 97 / 02 / 18	98 / 06 / 02	PN	2
1984	Kepa Otero Jose Ramón Quintana	Bilbo 97 / 02 / 17	99 / 05 / 31	PN	1
1984	Mª Dolores Barrenetxea Jasone Sánchez	Bilbo 94 / 10 / 26	96 / 12 / 19	GZ	2
1984	Ildefonso Salazar	Donostia 88 / 03 / 28		GZ	1
1986	Bixente Malaxetxeberria	Gasteiz 88 / 12 / 15	90 / 11 / 17	PN	1
1992	Kepa Urra	Bilbo 97 / 11 / 07	98 / 09 / 30	GZ	3

Auzitegi Gorenaren kondena-ebazpenak

- Azken hamarkadetan, nazioarteko hainbat erakundek (Giza Eskubideen Europako Auzitegia, Torturaren Aurkako Batzordea, Giza Eskubideen Batzordea) Espainia kondenatu dute tortura ikertzeko eta prebenitzeko betebeharrak ez betetzeagatik. Horrenbestez, Giza Eskubideen Europako Auzitegiak lau kasutan eman ditu Euskal Autonomia Erkidegoko pertsonentzako ebazpenak (2002ko, 2003ko eta 2011ko gertaerak, Guardia Zibilak egindako atxiloketekin lotuak), eta Nafarroako Foru Erkidegoko hiru kasutan (2009ko eta 2011ko gertaerak, Guardia Zibilak egindako atxiloketekin eta Polizia Nazionalak egindako atxiloketa batekin lotuak). Gertaera horiek guztiak inkomunikazio-erregimeneko atxiloketetan izan ziren, ETAren kolaboratzaile edo kide izateaz akusatutako pertsonen aurka. Nazio Batuen Torturaren Aurkako Batzordeak hiru kondena-irizpen eman ditu praktika horiek behar bezala ez ikertzeagatik eta ez zigortzeagatik (1992ko eta 2002ko gertaerak, bi kasutan Guardia Zibilak egindako atxiloketekin lotuak, eta kasu batean Ertzaintzak egindako atxiloketarekin lotua). Azkenik, Giza Eskubideen Batzordeak Espainia kondenatu du Guardia Zibilak egindako atxiloketa batekin lotutako kasuan. Kasu horietan, nazioarteko erakundeek Espainiako estatua kondenatu zuten salaketak ez ikertzeagatik, auzitegiko medikuen txosten eta frogen erabilera eskasa egiteagatik, egin behar ziren probak ez egiteagatik, edo torturaren ondorio psikologikoak ez ebaluatzeagatik.
- Nazioarteko erakunde horiek adierazi zuten ezin izan zutela torturaren praktika ebaluatu, hain zuzen ere, ez zelako nazioarteko estandarren araberako ikerketa eraginkorrik egin. Arrazoi horiek daude, halaber, erakunde horietara aurkeztu ez diren hainbat kasutan, eta haien ikerketetan aipatu erakundeek adierazitako arazo berberak daude. Nazioarteko ebazpen horiek eta barnean Konstituzio Auzitegiak eman dituenak berresten dute ez dela ikerketa judizial egokia egin praktika horiek aztertzeko. Horrez gainera, Torturaren Aurkako Batzordeak eta Giza Eskubideen Batzordeak adierazi zuten gertaerak ikertzeko betebeharra zuela estatuak, baina orain arte estatuak ez du inolako erantzunik eman horren haritik.

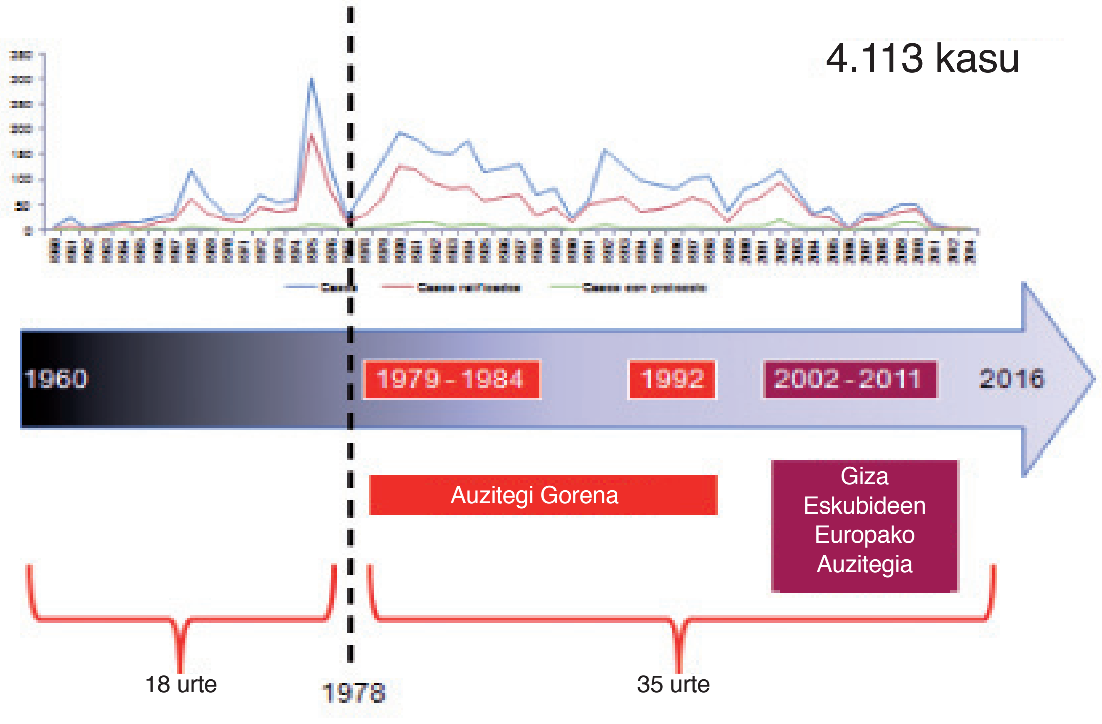

Auzitegi Gorenaren kondena-epaiak torturagatik: 20 epai 1979tik 1992ra bitartean. Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren kondena-epaiak tortura ez ikertzeagatik: 7 epai 2002tik 2011ra bitartean

- Europako Kontseiluko Torturaren Prebentziorako Europako Batzordeak (CPT) adierazi bezala, Nazio Batuen Torturaren Aurkako Batzordeak eta Giza Eskubideen Europako Auzitegiak jasotakoaren arabera, eta Amnesty Internationalek adierazitakoaren ildotik, atxilotuen inkomunikazioak oinarrizko eskubideak mugatzea dakar eta benetako babesa ez da bermatzen, horrek tratu txarrak eta tortura sustatu ditu, eta gertaera horiek ikertzeko aukerak nabarmen mugatu.
- Agintariek horrelako praktikak daudenik ukatu dute sistematikoki. Faktore horrek eta ikerketarik ez egiteak ere adierazten dute praktika horiek desagerrarazteko borondatea falta dela, eta agenteak balizko salaketa faltsuetatik babesteko asmorik ez dagoela.
- Bestalde, tratu txar eta tortura moduen bilakaera egiaztatu du azterlanak, honako elementu hauei erreparatuta: salaketak jarri dituzten pertsonen kontaketak, berariazko kasuen azterketa eta Istanbulgo Protokoloan oinarritutako azterlana egiteko bildutako testigantzak, baita ikertzaile taldeak bildutako testigantzak ere. Aurkikuntza horiek, askotariko iturri eta ikerlan motatan ageri direnak, bat datoz: tratu txarren eta tortura-praktiken aldaketa adierazten dute. Aldaketa hori egiaztatu da; izan ere, tortura modu batzuk ez dira ageri jada biktimen lekukotzetan, esate baterako, bainuontzia, elektrizitatea ematea, eta hematoma handiak sortzen zituzten jipoiak, garai batean kontatzen zituztenak eta hainbat txosten forentsetan berresten zirenak, 90eko hamarkada hasi arte. Saletetan egiaztatzen den bilakaerak, Torturaren Aurkako Batzordera eta Giza Eskubideen Europako Auzitegira eramandako kasuak barnean hartuta, azaleko azterketa forentseetan nekezago detektatzen diren metodoen erabilera dakar, hala nola asfixia eragiten duten metodoak (poltsa), gorputz-jarrera behartuak edo ariketa oso nekagarriak, mehatxuak eta laidoak, biluztera behartzea eta sexu-irainak.
- 30 kasu entzutetsu aukeratu ziren ikerketarako, biktimek bizi izandako tortura eta tratu txarren gertaera desberdinak, giza eskubideen urraketen ondorioak eta ez ikertzearenak adierazten dituztenak. Kasu horiek sakon aztertu ziren, eta dokumentazio ugaria dute, kasu bakoitzean tortura erabili izana eta ikerketa eragingarririk ez zela egin egiaztatzen duena. Arazoa minimizatzen duten

erantzunen aurrean, ikerlan honek ukatu ezin den historia azaltzen du. Zehatz-mehatz deskribatuta ageri dira 1979tik 1992ra bitarteko 20 kasutan ikerketa judizialak izan dituen emaitzak, deskribapen oparoa baliatuta: oinazea eragiteko muturreko moduak, segurtasun-indarretako hainbat agenteren parte-hartzea kasu horietan (Guardia Zibila eta Polizia), torturak egiteko erabilitako berariazko tokiak, praktika errepikakorrak zenbait kuartel eta polizia-etxetan, eta ekintzetan parte hartutakoen talde txiki bati ezarritako kondenak (hilabete gutxiko askatasuna kentzea eta desgaikuntza, gehienetan bete ez zirenak).

E) Kokatze juridikoa eta kokatze forentsea

Azterlan hau giza eskubideen nazioarteko zuzenbidearen esparruan egin da. Orobat, giza eskubideen nazioarteko zuzenbide hori garatzeko egindako nazioarteko tratatuak kontuan hartu dira, estatuek tortura eta tratu txarren ikerketan, prebentzioan, justizian eta erreparazioan dituzten betebeharrak adierazten dituzten aldetik.

Tratu ankerren modu areagotua da tortura. Azterlan hau egitean, tortura eta tratu txarrak terminoak erabili ditugu; izan ere, sufrimendu larriaren intentsitatea ez da zehatz-mehatz haren helburuen araberakoa. Argitu diren kasu entzutetsuak deskribatzen dituen azterketa kualitatiboan egin dugun deskribapena lagungarria izan daiteke zenbait kontu ulertzeko: kaltearen sakontasuna, erabili ditugun teknika motak, baita kasu moten arteko aldeak ere, legearen, medikuntzaren eta psikologiaren ikuspegiak aintzat hartuta. Urraketa horiek baloratzeko, kasu bakoitzaren barneko eta kanpoko inguruabarrak kontuan hartu behar dira: adina, sexua, osasun-egoera, sufrimenduaren intentsitatea eta iraupena.

- Tortura prebenitzeko neurri zuzentzaileak hartzea eskatu dute etengabe denbora horretan giza eskubideen aldeko erakundeek eta erakunde publikoek, baita Nazio Batuen eta Europako Kontseiluaren giza eskubideen aldeko gobernuarteko erakunde edo mekanismoek ere, baina Administrazioak ez du esku-hartze nahikoa bultzatu, eta atxilotuen eskubideak ez dira eraginkortasunez bermatzen, puntu horri dagokionez. Arartekoaren bulegoaren ebazpenak eta monitorizazio-jarduera garrantzi handikoak izan dira denbora horretan, prebentzioan aurrera egiteko. Egiaztatutako gabeziak adierazi dituzte txostenetan, baita zuzentzeko hartu behar diren neurriak ere, eta Ertzaintzak aintzat hartzen ditu. Gomendio horien artean, azkenaldian eman direnak erabateko bideograbaketa sistema bat, audioa ere grabatzen duena, ezartzearekin lotutako gorabehera teknikoei buruzkoak dira, edota grabazioak gordetzeko epeak luzatzekoak, Arartekoak 2011n emandako gomendioan eta geroagoko beste batzuetan eskatu bezala.

- Bestalde, 1997an, nazioarteko erakundeek, bereziki Nazio Batuek eta Europako Kontseiluak, emandako gomendioak betetzeko, eta Espainiako auzitegi-medikuen jarduna nazioartean onetsitako teknika eta prozeduretara egokitze aldera, Justizia Ministerioak protokolo bat ezarri zuen, atxilotuei auzitegiko mediku-azterketa egiteko, informazio medikoa argiagoa eta zehatzagoa izan dadin, auzitegietan funtsezko froga-elementu gisa baliatzeko. Tamalez, hori guztia ez da bete, salbuespen batzuetan izan ezik, eta horrek eragotzi du atxilotuek alegatutako kasuak ikertzeko funtsezkoa den aditu-froga egitea. Torturaren Aurkako Batzordeak eta torturaren aurkako errelatoreak egindako txostenek, Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren epaiek eta Europako Kontseiluko Tortura Prebenitzeko Batzordeak 2001az geroztik adierazi dute protokolo horiek ez direla betetzen.

- Bestalde, 2003an, inkomunikazio-erregimenean atxilotutako pertsonei laguntzeko protokolo bat ezarri zuen Eusko Jaurlaritzak. Protokolo horrek Justizia Administrazioaren, Eusko Jaurlaritzako Segurtasun Sailaren eta Auzitegi Medikuntzako Euskal Institutuaren inplikazio zuzena dakar, eta hizpide dugun gaiari dagokionez, atxilotuak kudeatzeko kontrol-tresna egokia da. Protokolo horrekin batera, beste neurri batzuk ere hartu dira, hala nola inkomunikazio-erregimenean atxilotutako pertsonen familientzako arreta-zerbitzua, eta atxilotuekin erabiltzeko bideograbaketa sistema. Tamalez, hori guztia Ertzaintzako agenteek egindako atxiloketetan soilik betetzen da. Protokolo hori hedatu behar da beste segurtasun-indar batzuek atxilotutako pertsona guztietara; hartara, berme batzuk sortuko lirateke, gaur egun polizia-kidego horietan ematen ez direnak. 2003az geroztik, Auzitegi Nazionaleko zenbait magistratuk beste neurri partzial eta gutxi erabili batzuk aplikatu dituzte. Dena dela, horrek ez du eragotzi tortura eta tratu txarren salaketen iraunkortasuna, ez eta nazioarteko erakundeetatik eskatutako inkomunikazioa desagertzea ere.

- Gertaeren kontaketa auzitegi-medikuen aurrean egin zen askotan, baina hainbat txostenetan ez zen jaso biktimen kontaketa, edo atxilotuak adierazitakoa jaso besterik ez zuten egin, sakondu

gabe, edo alegazioak ebidentzia batzuekin kontrastatu gabe, edo ez zuten ebaluatu lekukotza eta aurkikuntzak zenbateraino zetozen bat.

- Auzitegi-medikuen lana garrantzi handikoa izan zen hainbat kasutan, tortura eta tratu txarrak frogatzeko, baita tortura edo tratu txarren egilea zehaztea ezinezkoa izan zen kasuetan ere, edota kondena penala ezartzera iritsi ez zirenetan. Auzitegi-medikuen eginkizuna funtsezkoa da, eta 80ko hamarkadako kasu entzutetsu batzuetan torturaren ikerketa eta prebentzioarekin konprometitutako auzitegi-mediku eta epaileek esku hartu zuten, ebidentziak hartzeko, baita polizia-instalazioetan bertan ere.

F) Sinesgarritasun-emaitzak: Istanbulgo Protokoloa

- Elkarrizketatutako pertsonen % 80 gizonak ziren, eta % 20 emakumeak. 30 urtetik beherako gazteen atxiloketak % 76,8 dira. Atxiloketa egindako segurtasun-kidegoa kontuan hartuta, kasuen % 38 Guardia Zibilaren atxiloketak izan ziren, % 30,7 Poliziarenak, % 9,9 Ertzaintzarenak eta % 21 beste polizia-kidegoenak. Tortura edo tratu txarrak salatutako pertsonen % 43 libre utzi zituzten: % 35,6 kargurik gabe, eta % 6,4 behin-behineko askatasunean. Inkomunikatuta egondako egunak 4,9 izan ziren, batez beste. Atxiloketen kopuru handiena 80ko hamarkadan izan zen (laginaren % 35), eta 2000. urtetik aurrera (laginaren % 31). Kasu horien banaketak salaketen lagin orokorrak (4.113 kasu) duen joeraren ildoari jarraitzen dio.
- Tortura eta tratu txarren ondorio psikologikoei erreparatuta, peritatutako pertsonen % 60tik gora erresilienteak dira, gertaera horiek pairatu arren. Oro har, ez dute betetzen osasun mentalaren arazoren bat diagnostikatzeko irizpiderik, eta ez dute psikopatologia adierazgarririk. Horrek ez du esan nahi tortura pairatu ez dutenik. Hala eta guztiz ere, % 21,8k kalte horien sintomak dituzte. Sintomak arinak izan daitezke, baita trauma osteko estresaren nahasmendu osoak ere. Dena dela, % 15,54 daude diagnostikatuta. OMEk egindako Gaixotasunen Nazioarteko Sailkapenean (GNS-10) Katastrofe-esperientzia baten ondorengo nortasun-aldaketa iraunkorra ageri da. Gure laginean, peritatutako pertsonen % 6,5ek du sintomatologia hori.
- Datu horiek bat datoz lagin txikiagoekin egindako beste ikerlan batzuekin, inkomunikazio-erregimenean atxilotutako 45 pertsonari Istanbulgo Protokoloan oinarritutako ebaluazioek emandako emaitzen arabera.
- Gure txostenari berriro helduta, Istanbulgo Protokoloan oinarritutako ikerlanaren berariazko helburu bat zen ahalik eta modu objektiboenean ebaluatzea garai bakoitzean tortura eta tratu txarrak pairatu izana salatu zuten pertsonen kontaketa eta sintomatologiaren eta aurkikuntzen arteko loturaren maila, Istanbulgo Protokoloan bertan definitutako irizpideei jarraituz. Tortura edo tratu txarrak alegatutako kasuen analisiak, psikologo eta mediku bikote batek eginak, kanpoko ebaluazioarekin eta peritatzeak ikuskatuta, honako emaitza hauek izan zituen: trinkotasun maximoa kasuen % 5,9an, trinkotasun handiko lotura % 41,1ean, kontaketaren eta aurkikuntzen arteko adostasun trinkoa kasuen % 48,5ean, eta trinkotasunik gabea kasuen % 4,5ean. Azken ebaluazioan trinkotasunik gabe ageri diren kasuak berrikusi egin ziren: indarra erabilitako gertaeren kontaketak ziren, baina zalantzak zeuden tortura, tratu txar edo indarra gehiegi erabilitako kasutzat hartzeko.

G) Jarduera instituzionalak eta euskal erakundeek aurrera eramandakoak: proposamenak bitimen zentraltasunetik

1984tik hainbat gomendio egin ditu Amnesty Internationalek, eta gerora 90eko hamarkadaren erdialdetik baita Torturaren Prebentziorako Europako Batzordeak (CPT) ere, eta torturarekin zerikusia duten gaietarako Nazio Batuen Erakundearen kontalari bereziak (egin izan dituzten bisita eta txostenetan behin eta berriro adieraziak, gainera), baina urte hauetan guztietan Espainiako agintariek ez diete zinezko erantzunik eman gomendio horiei, Zigor Kodean torturaren debekuari buruzkoak diren artikuluak partzialki hedatzea salbu. Hain zuzen, tortura-salaketetan edota tratu txarren salaketetan ikerketaren osteko zigorgabetasuna arazo larria izan da, eta oraindik da, Espainiako estatuan, erakunde horiek adierazi izan duten bezala, atxiloketa inkomunikatuagatik beren kezka azalduz.

- Azterlan honetan bildutako datu eta konklusioek adierazten dutenez, garrantzi handiko biktima talde batek errekonozimendu publikoa eta erakundeen errekonozimendua behar du eta errebindikatzen du, eta Eusko Jaurlaritzaren Bake eta Bizikidetza Idazkaritza Nagusiak abian jarritako ikerketan arreta eman diezaioten nahi du, oso urrats positiboa dela iritzita. Ikerketa egitean, kontsultatutako pertsona eta erakunde guztien ulermena eta lankidetza egiaztatu ditugu. Adierazi dute azterlan hau egokia dela, eta lortu nahi diren azken helburuak ere egokiak direla. Alegia, gertaerak aitortzea, erreparazio-neurriak ezarri ahal izateko, hori baita gainditzeko eta amaitzeko modu bakarra.

- Istanbulgo Protokoloan oinarritutako ikerlanaren arabera, aztertutako kasuen % 5 eta 15 artean ondorio psikologiko garrantzitsuak ageri dira. Horregatik, pertsona horientzako asistentzia-neurri espezifiko eta espezializatuak ezartzeko gomendioa ematen dugu, betiere berriro biktimizatzea eragotziz.

- Azterlanak hainbat eta hainbat kasu dokumentatu azaldu ditu, hein handi batean biktimekin kontrastatuta egiaztatu ostean. Orobat, ia biktima guztiek ez dute arreta, errekonozimendua eta erreparazioa sustatzeko neurririk izan. Auzitegi Gorenaren epaiak dauden kasuetan, erreparazioa izan zen zenbateko ekonomiko bat, ageriko lesio fisikoak sendatzeko behar izan zituzten egunen arabera mugatua. Inpaktu psikologiaren inolako ebaluaziorik ez da kontuan hartu, ezta kasu horietan ere. Azterlanaren emaitzek adierazten dute arazoaren inpaktua ez dela aitortu, eta ez zaiola arretarik eman. Erakundeen erantzunaren ardatzak politizazio-jarduerak eta errekonozimendua arbuiatzea. Hala ere, Ertzaintzaren kasuan, une jakin batean berariazko prebentzio-protokoloak abian jarri zituzten, Nazio Batuen sistemako mekanismo eta erakundeen nazioarteko gomendioei jarraituz. Azterlan honetan ateratako ondorioek eta nazioarteko erakundeek kasuei dagozkien erantzuleen aitorpenaren garrantzia nabarmentzen dute.

- Ikerketa honen ostean badaude baldintzak biktima hauei errekonozimendua eskaintze aldera urrats berriak emateko. 107/2012 Dekretuaren bitartez 1960tik 1978ra bitarteko ordena-indarren biktimak aitortu ziren bezala, partzialki izan bazen ere, azterlan honen emaitzek azaltzen dituzte kasu horietan errekonozimendua, arreta eta erreparazioa bideratzeko abian jar daitezkeen baldintza eta metodologiak. Neurri horiek legez behar den aitorpenarekin egituratu behar dira, nazioarteko estandarren arabera, eta gizarte-ehunaren berreraikuntza, memoria kolektiboa eta errekonozimendua sustatzeko ekarpen eraginkorrak izango dira.

- Atal honetan ezin da ahaztu 12/2016 Legea, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa ematekoa.

  Estatuaren Abokatutzak errekurtso bat jarri zuen 107/2012 Dekretuaren aurka Euskal Autonomia Erkidegoko Justizia Auzitegi Nagusian, kasuen ebaluazioan zehar egindako aldaketek Memoria Historikoaren Legea eta Gizarte Segurantzaren oinarrizko legedia urratzen zituztelakoan. Horrenbestez, zenbait aldaketa egin ziren egoera konpontzeko eta lana amaitzeko. Orain, Gobernu zentralak Konstituzio Auzitegian errekurritu du 2016ko legea. Biktimentzako errekonozimenduaren eta erreparazioaren bidean beste urrats bat emateko legea den aldetik, egoki izango litzateke lege horren garapena eta aplikazioa eragotziko lukeen edozein ekintza bertan bera uztea.

  12/2016 Legeak ezarritako jurisdikzio, denbora-esparru, pertsona onuradun, ekintzarako printzipio eta prozedurek ere **nazioarteko erakundeek erreparazio-gaietan** erabakitako araudi eta ebazpen guztiak betetzen dituzte.

107/2012 Dekretuaren *Balorazio-Batzordeak* esperientzia kontuan hartuta, bere gomendioak 1978az geroko urteetara ere heda daitezke, eta komeni da hala egitea gainera:

1. *Giza-eskubideen urraketak pairatu dituzten biktimen erreparaziorako eta errekonozimendurako araudia ahal den bizkorren osatu beharra dago. Motibazio politikoan sustraitutako bortizkeria-testuinguru batean –eta gaur egun arte– gertatutako urraketei buruz ari gara. Zentzu honetan, Balorazio Batzordeak kezka handiz konprobatu du zenbait kasutan giza eskubideak oso neurri larrian urratu arren ezin izan dela ziurtatu kaltegileak Segurtasun Indarretako kideak zirenik, nahiz eta susmoa ildo horretatik joan. Halako kasuetan ez dago 107/2012 Dekretua aplikatzerik. Suposizio mota horren baldintzak balioztatzeak, aldi berean, terrorismotik eratorritako biktimatzat ezin onartu izana ekarri du. Azken emaitza, beraz, lege araudi eza baizik ez da eta hala izanda ez dago biktima hauen beharrezko errekonozimendu eta erreparazio publikoa babestuko duen estalkirik. Batzordeak esperientzia baliagarria eskuratu du datuak aztertu dituenean eta, esperientzia horretan oinarrituta, eskaera bat luzatzen die erakunde eskudunei: araudia jorratzeko unean baldintza horiek guztiak kontuan izan daitezela.*

2. Batzordekideek biktima gehienen sentimenduari heldu nahi diote. Sentimendua asetzearen bidetik, bada, errekonozimendurako ekitaldi publiko bat egitea gomendatzen dute. Horrez gain, biktima horiek hemendik aurrera ospatu beharreko memoria-ekitaldi guztietara gonbidatzea gomendatzen dute.

Jada aipatu ditugun beste ekimen batzuez gain, Eusko Jaurlaritzak torturari eta tratu anker eta umiliagarriei buruzko behatoki bat sortzeko aukera kontuan hartu behar litzateke hemen. Bestalde, babesa eman behar litzaieke, halaber, giza eskubideak errespetatzearen eta sustatzearen alde gizarte zibilak antolatzen dituen ekimenei eta, konpromiso horrekin bat, torturaren aurkako borrokan eta torturaren biktimei laguntzearren ikertzen eta lanean dihardutenelkarte eta abarrei; eta aztertzekoa ere bada, beharbada, torturaren biktimentzat Nazio Batuen Funtsari ekarpena egiteko konpromisoa hartzea.

Hori guztia posible litzateke torturaren eta tratu anker eta umiliagarrien prebentziorako euskal legea garatu ondoren, zeina, nazioarteko tresnen argitan, gizarte-heziketa eta -kontzientziazioko lan etengabetik abiatu beharko litzatekeen, betiere giza eskubideen pedagogia egoki baten eta bake-kultura benetako baten esparruan.

Azkenik, esan nahi genuke atxilotu askok pairatutako torturaren eta tratu txarren inpaktua jaso dela ikerlan honetan, bai eta tortura eta tratu txar horiei buruzko xehetasunak ere. Kontakizun ugari dira, ongi dokumentatuak, eta erakundeek eta gizarteak entzun egin beharko lituzke. Zeren eta, giza eskubideen kultura eraikiko bada, ezinbestekoa baita biktimek pairatutako sufrimenduarekiko eta bidegabekeriarekiko sentsibilitatea, baita biktima horiekiko ere, Euskal Herrian indarkeriaren eta terrorismoaren ondorioak pairatu dituzten beste hainbatekin batera. Torturaren eta tratu txarren inpaktua agerira ekartzea lehen urrats bat da: gure iragan hurbilaren parte izan den ispiluan zati hori ere ikustea, ez dezan baldintzatu gure gizarte honen geroa.